

ЖИТИЕ НА СВЕТИТЕ РАВНОАПОСТОЛНИ ЦАР КОНСТАНТИН И НЕГОВАТА МАЙКА ЦАРИЦА ЕЛЕНА

По времето, когато езическият свят, въоръжавайки се против християнството с огън и меч, в края на III и началото на IV столетие замислял напълно да изтрие от лицето на земята самото име християнин, Божият Промисъл приготвил за Христовата Църква, сред самите императори – гонители на християнството, царствен покровител в лицето на Константин – цар, който още приживе получил името, утвърдило се в християнската история, – Равноапостолен, а в световната история – Велики.

Роден в 274 г. от родители, които, макар и не християни, покровителствали християнството, Константин от дете странял от езическите суеверия и се приближавал към Христа, истинния Бог. Сама Божията десница постепенно го подготвяла и по най-различни начини го очиствала, като избран съсъд на Божията слава.

Младите си години Константин трябвало да прекара не сред семейството си, а при двора на Диоклециан в Никомидия, където бил взет почти като заложник, макар и почетен, за осигуряване верността на неговия баща Константин към по-старшия император Диоклециан.

По това време се разгоряло най-ужасното гонение срещу Христовата Църква, надминаващо всички други гонения и със злобата на гонителите, и с разнообразието на мъченията, и с числеността на мъчениците, и с тържеството, победното

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

тържество на Христовата вяра над езическите козни. Константин, поставен от Божия Промисъл до самото огнище на езическата злоба, не можел да не види напразността на всичките ѝ усилия да победи непобедимото – непосредствено, с очите си той съзерцавал силата Божия, проявяваща се в немощ и покоряваща всичко на себе си. Във всеки изповедник християнин, във всеки мъченически подвиг пред погледа на Константин се явявал неоспорим свидетел на правотата на Христовата вяра, на превъзходството ѝ над езическото, на Божествения ѝ произход. И Константин запазил в душата си залога на доброто, посят в детството – съхранил чистотата и невинността на сърцето, и уважението към Божия закон, макар и да се движел сред нравствено развратена среда. Но тази вътрешна отчужденост на Константин от гнилата придворна среда, любознателният му ум и духовната му благоустроеност, скрита от скромността, естествено възбуждали срещу него злобата на заобикалящите го царедворци; а величествената му, красива осанка, високият ръст и забележителната му физическа сила, привличащи към него погледите на народа и предизвикващи разположението на цялата войска, били причина за завистта на мнозина, и особено на цезаря Галерии, който замислял да го погуби, и даже съставил заговор, за да не допусне Константин до царското достойнство, на което имал право по рождение.

Животът на Константин бил изложен на опасност, но ръката на Промисъла спасила своя избраник и му дарила това, което искала да му отнеме необузданата, коварна завист. Константин заминал за Галия при баща си, когото заварил вече на смъртно легло, и който скоро починал.

След смъртта на Констанций Хлор войската, която била при него, провъзгласила (в 306 г.) за император на Галия и Британия Константин, който тогава бил почти на тридесет и две години, като любим син на уважавания от всички кесар. Под живите впечатления от ужасните гонения на християните на изток,

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Константин, след като наследил властта от баща си, сметнал за свое първо дело да потвърди всичките му разпореждания в полза на християните – обявил свобода на изповядването на християнството в своите области. Така се приближил часът на победата на Христовата вяра над езическото суеверие! Но настъпването на по-добри времена за Църквата предшествало времето на Божия съд над гонителите ѝ. – Императорите Диоклециан и Максимиан, уморени от собствената си злоба срещу непоколебимите страдалци за светата истина, се решили да търсят покой за себе си в отстраняването от царските престоли; но отказът им от властта, не давайки мир на самите свирепи гонители, послужил и като повод за обществени неуредици. Галерии, възцарил се на Изток вместо Диоклециан и недоволен от възцаряването на Константин на северозапад, не го признал за император, а признал Север, който управлявал Италия и Африка; междуременно в Италия за император бил провъзгласен Максенций, син на Максимиан (наричан също Максентий, бел. ред.). Поддържайки Север, Галерии излязъл на война срещу Максенций, който търсел защита при баща си – последният отново бил приел управлението. Север се предал на Максимиан и бил умъртвен. Тогава Галерии провъзгласил за император своя полководец Ликиний, а армията поверил на цезаря Максимин. Така се оказало, че в Римската империя царували шестима императори едновременно и всички те враждували помежду си.

По отношение на християните, по примера на баща си, той се придържал към политика на мир, защото ги ценял като усърдни и верни поданици. Константин разбирал, че християнството е велика сила, можеща да пресъздаде света. При това той още не бил християнин; при всичкото си дълбоко уважение към Христовите раби, не можел с лекота, без вътрешна борба, да се откаже от староезическите завети. И само стеклите се страшни и трудни обстоятелства го разположили открито да се преклони пред

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

величието на "Разпнатия Бог", Който по дивен начин го извел от състоянието на колебливост и го утвърдил в решението му да стане християнин.

След Галерий, починал (в 311 г.) от тежка и люта болест, и Максимин – управителя на Сирия – завършил живота си с позорна смърт – самоубийство, в Източната половина на империята останал владетел единствено Ликий, който след това се оженил за сестрата на Константин. А в западната половина – в Италийската област, след повторното царуване на Максимиан, отново се възцарил Максенций, противно на желанието на римския народ. Константин го признал за цар и даже изпратил при него мирна делегация. Но Максенций не само не пожелал да има мирни отношения с Константин, но даже не поискал да го нарича цар, желаейки единствен да бъде цар над всички земи и страни на Римската област. Укрепил се на престола, той проявил цялата им пълнота присъщата си коварна жестокост и користолюбие не само по отношение на християните, но и към единоверците си езичници. Като прелъстил, при възцаряването си, нужните му хора с дарове и обещания, той започнал да преследва и измъчва почетните сенатори, разграбвайки имуществото им, похищайки жените и дъщерите им за задоволяване на животинските си страсти, а също и страстите на любимците си. И той бил непоносим и омерзителен за целия Рим, поради жестокостта си и скверния си живот.

Римляните, страдайки под тежкото му иго, се решили тайно да търсят защита при Константин, молейки го да дойде и да ги избави от мъчителя. По този повод Константин преди всичко изпратил писмо до Максенций, с което добронамерено го убеждавал да прекрати насилническите действия. Но Максенций не само не приел неговия добър съвет и не се изправил, но още повече се озлобил. Ожесточението му стигнало дотам, че започнал да се готви за война срещу Константин.

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Като чул за това, Константин в 312 г. се решил да предприеме военен поход срещу Римския император. Походът, предприет от Константин за освобождаване на Рим от жестокия тиранин, не вразумил последния. Злочестивият Максенций, като принесъл обилни жертви на боговете с тържествени церемонии, като изслушал предсказанията на гадателите по вътрешностите на бременни жени, с многочислена войска излязъл срещу Константин, но не успял да предотврати достойното възмездие за нечестие то си.

Закрилян от спасителното знамение на Кръста, след три сблъсъка с противника Константин се приближил към самия вечен град и тук му нанесъл решителното поражение. Максенций, спасявайки се с бягство през река Тибър, загинал при разрушаването на моста, както древният фараон със своите избрани конници в морската дълбочина. Победителят тържествено влязъл в Рим и бил посрещнат от народа с голяма радост.

Св. Константин Велики, бронзова монета от 320 г. Като станал по такъв начин владетел на цялата западна половина от Римската империя, Константин пръв от цезарите с указ (в 313 г.) обявил на подвластните му народи пълна веротърпимост: на езичниците оставил правото да извършват обредите на своето богопочитане, а на християните разрешил свободно да се покланят на Единия истинен Бог.

Но в същото време, когато на Запад християните благоденствали под управлението на Константин, съвсем различно било на Изток, където царувал Ликиний: възпитан при двора на Диоклетиан, пълководец при Галерии, той, достигнал цезарско достойнство, в душата си ненавиждал християните. Като се сродил с Константин, Ликиний на първо време не се решавал да се противопостави на своя могъщ шурей – даже подписал издадения от него указ (Миланския) за веротърпимостта; но скоро след смъртта на император Максимин, пълновластен владетел на целия Изток, започнал да притеснява и унижава християните.

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Отношенията на Ликиний с Константин не били, а и не могли да бъдат, приятелски. Ликиний проявявал коварство и двоедушие в тях; той уверявал Константин, че му е приятел, а тайно в себе си го ненавиждал, старал се да му причинява всякакво зло; козните не му се удавали и неведнъж между тях започвали раздори, завършващи с войни. Константин оставал победител, но измамен от лъжливите уверения на зетя, сключвал мир. Но с течение на времето отношенията между императорите придобивали все по-изострен характер. Угнетяваните поданици на Ликиний и гонените от него християни не виждали края на страданията си. Накрая Ликиний престанал да скрива замислите си против Константин и влязъл в открит борба. В 323 г. между тях се разгоряла жестока война. Тази война трябвало окончателно да реши съдбата на християнството в Римската империя, обхващаща "цялата вселена". Езическите жреци и гадатели предвещавали победа на Ликиний, но Бог я дарил на Константин. Ликиний се покорил, а след време бил умъртвен в Солун, тъй като, предавайки се на победителя, съставил заговор против Константин. В 323 г. Константин станал единодържавен управител на цялата Римска империя.

След като станал самодържавен владетел на цялата Римска империя и обявил веротърпимост "по цялата земя", Константин обаче не бил "топлохладен" в царския си живот. Отказал се от езичеството и застанал начело на християнското общество, той виждал в християните важна опора на империята, основен залог за могъществото и преуспяването на държавата, която, според неговата мисъл, трябва да прокара път към към свободното, без насилие, установяване на Царството Божие на земята, – да посочва и дава средства за възпитанието и усъвършенстването на човешкия род в Христовия дух. Константин, като явен покровител на християнството, не бил много обичан в Рим, където още оставали много езически обичаи и нрави. И сам той не обичал Рим с неговия Пантеон, където, така да се каже механично, били събрани

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

езическите богове на всички покорени народи, и рядко и неохотно посещавал старата столица. На Константин се харесало положението на Византия, на древния неголям град на бреговете на Босфора, ознаменуван с морската победа над Ликиний, и той го избрал и го направил столица на империята; той сам с тържествено шествие отбелязал границите на новия град и започнал да строи великолепно здания. Просторни дворци, бани, театри украсили столицата; тя се изпълнила със съкровища на изкуството, донесени от Гърция, Италия и Азия. Но в нея вече не се строели храмове, посветени на езическите богове, и вместо Колизеума, където ставали битките на гладиаторите, бил устроен цирк за конни състезания. Главно украшение на новия град били храмовете, посветени на истинния Бог, в устройването на които живо участие вземал сам царственият покровител на християните.

Новата християнска столица, получила името си от името на своя основател - "град на цар Константин", Константинопол, заемаща средно положение между предишните столици на империите - Рим и Никомидия, както някога Йерусалим - "града на цар Давид", принадлежащ собствено на нито едно израилско коляно, по своето благоприятно географско положение, и поверена на покровителството на Божията Майка, бързо процъфтяла и затъмнила славата и величието не само на пищната Никомидия, но и на самия велик Рим.

Св. равноапостолна царица Елена. Източник: days.pravoslavie.ru Благоговеейки пред знамението на Кръста, Константин пожелал да прослави самото живоносно Дърво, на което се е разпънал Царят и Богът. Но като воин пролял много кръв, той смятал себе си за недостоеен да извърши това лично. Това благочестиво намерение на императора изпълнила неговата равночестна майка, царица Елена, която той изпратил в Йерусалим, като ѝ дал пълномощия и богати дарове.

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Елена, както разказва Евсевий, тази старица с юношеска бързина се устремила на Изток, за да извърши достойно поклонение на стъпките на Господа – по думите на пророка, "на мястото, където са стояли нозете Му". В свещената страна, ознаменувана с дивни събития, където всичко напомня за "великата Тайна на благочестието – явяването на Бога в плът", нагледно се проявило величието на смирената душа на царствената старица; там света Елена не се обличала в подобаващите на сана ѝ одежди, а в най-скромна дреха се движела сред народната тълпа, стараейки се да не бъде узната, раздавала щедра милостиня; подражавайки на Господа Иисуса, тя в дълбокото си смирение стигала дотам, че в дома си събирала девственици, гощавала ги и сама им служела на трапезата като проста слугиня. Примерът на искреното благочестие на царицата правел дълбоко впечатление не само на вярващите в Христа, но и на невярващите.

Пребиваването на царицата майка в "люлката на християнството" се ознаменувало и с изпълнението на предназначенията на нейния царствен син. Всички места в Палестина, осветени от евангелските събития, отдавна вече били опустошени. Езичниците, поради ненавист към християнството, се постарали да заличат и самия спомен за тях; – най-скъпото място за вярващото християнско сърце – пещерата на Господния гроб била засипана със смет и по този начин скрита от благоговейните погледи; нещо повече, като насмешка над "Разпнатия Бог" и Неговите почитатели, на хълма, насипан върху самата пещера, било построено капище на "сладострастния демон на любовта" (Венера). По указание на Елена идолските капища, поставени на свещени за християните места, били разрушени и на тяхно място били построени свети храмове. Така били построени прекрасни църкви, по желание и със средства на царицата, във Витлеем над пещерата на Рождество Христово, на Елеонската планина – мястото на Възнесение Господне; с храмове били украсени Гетсимания – мястото на успението на Пресвета

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Богородица, мястото на явяването на Бог на Авраам до Мамрийския дъб.

Но най-главната грижа на царствената старица била да осъществи мисълта на нейния велик син, да намери самото това Дърво, на което бил разпнат Спасителят на света.

Мястото, където бил скрит Господният Кръст, било неизвестно; за намирането му благочестивата Елена от своя страна използвала всички средства и царското си влияние. Това било първото Въздвижение на честния и животворящ Кръст; то се извършило в 326 г. Православната Църква всяка година празнува това събитие на 14 септември. Тогава много от езичниците и иудеите се обърнали към Христа.

След това светият Кръст бил положен в сребърен ковчег за съхранение; на Велики петък той бил изнасян на Голгота (в наскоро построенния храм, където се съхранявал) за поклонение. Но света Елена, напускайки Йерусалим, взела частица от живоносното Дърво, като дар за своя син Константин. Недълго след това блажената царица майка починала и била честно погребана.

Първият вселенски съборПо време на своето управление Константин се решил да свика Вселенски Събор. Според царя, този Събор, "обявявайки се против главния враг", смущаващ тогава мира на Църквата, хулната арианска ерес, трябвало да разгледа и други въпроси и да даде отговори – определения по устройването на вътрешния живот на християните.

Властта на Царя определила Вселенският Събор да се състои в град Никея. Той бил открит през юни 325 година в просторната палата на царския дворец и на него окончателно било осъдено арианството.

След това Константин живял повече от десет години и през цялото време на своето царуване с неизменна вярност се държал към Никейското изповядване на вярата и ревностно се старал да утвърждава духа на християнското благочестие в своето царство, представлявайки пример, достоен за подражание.

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Последните години и особено дни на цар Константин били достоен завършек на неговото християнско благочестиво устройство.

Мисълта за смъртта станала за Константин предмет на напрегнат размисъл още щом започнал да чувства отслабване на физическите си сили. В 337 година Константин за последен път тържествено отпразнувал Пасха в Константинопол и скоро се разболял. Предчувствайки близката си смърт, той изцяло се отдал на свети упражнения: често прекланяйки колене, ревностно изливал горещи молитви пред Бога; по съвета на лекарите по това време той се преселил в град Елеонопол⁵, за да се лекува там с топли вани.

Но Константин до този момент не бил кръстен! От млада възраст носещ в сърцето си Христа, отдавна станал християнин в душата си, той отлагал своето кръщение поради смиреното съзнание за своята греховност, желаейки с подвига на целия си живот да се подготви за това. При това в душата си имал искреното желание да се кръсти във водите на река Йордан.

Като не получил облекчение в Елеонопол и чувствайки крайното отпадане на телесните си сили, Константин отишъл в Никомидия и тук, като извикал епископите, ги молел да го удостоят със свето кръщение.

Като приел свето кръщение, Константин "ликувал духом, сърцето му било пълно с жива радост. Облечен при кръщението в бяла одежда, блестяща като светлина, той не я снемал от себе си до самата си смърт. Той починал на легло, покрито с бели покривала, а до багреницата – това царско отличие – Божият раб вече не искал и да се докосне.

Великият и равноапостолен Константин починал, завещавайки царството на тримата си синове, в самия ден на Петдесетница в 337 година, в тридесет и втората година от царуването си, на шестдесет и пет годишна възраст. С голяма тържественост тялото му било пренесено в създадения от него град

ЖИТИЯ НА СВЕТИИТЕ

Константинопол и положено съгласно неговия завет в църквата на светите Апостоли в гробницата, приготвена от самия него. Сега той живее безкраен живот във вечното Царство на Христа, нашия Бог, на Когото подобава чест и слава с Отца и Светия Дух во веки веков. Амин.

© Жития на светиците, преведени на български език от църковно-славянския текст на Чети-минеите ("Четви-Минеи") на св. Димитрий Ростовски